

Л. М. Ямпольська

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УРЯДУ
Д. МЕЙДЖОРА У БРИТАНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ
90-Х РР. XX СТ.**

Участь Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії в процесах валютно-економічної і політичної інтеграції в межах Європейського Союзу, формування єдиної концепції європейської оборони є домінантою в системі його зовнішньополітичних орієнтирів. Ця проблематика найбільш об'єктивно і комплексно досліджена на підставі широкої джерельної бази в оригінальних працях британських вчених, які умовно можна розбити на два напрями: «євроскептичний» (автори відстоюють позицію Великої Британії «Європа за вибором» – участь лише в тих сферах інтеграції, які гарантують збереження національного суверенітету держави) та «єврооптимістичний» (акцент на необхідності домінування Великої Британії в структурах ЄС). Метою даної публікації є аналіз, з урахуванням цих підходів, європейського вектору зовнішньої політики консервативного уряду Джона Мейджора (1990-1997) в британській історіографії 90-х рр. XX ст.

До узагальнюючих праць «євроскептичного» напрямку в британській історіографії слід віднести дослідження Ч. Букера, Б. Джеймсона, Дж. Редіса, Ч. Тейлора, Д. Уотса та ін. [1]. Автори стверджують, що як Єдиний європейський акт (1986), так і Маастрихтський договір (1992), незалежно від того, як вони були представлені британському суспільству, є прикладами найбільшої дипломатичної поразки консервативних урядів М. Тетчер (1979-1990) і Д. Мейджора (1990-1997). На серйозності європейської проблеми наполягають экс-директор Королівського інституту міжнародних відносин

Л. Мартін і його співавтор Д. Гарнет у системному дослідженні «Зовнішня політика Великої Британії: виклики та альтернативи ХХІ сторіччя» [2]. Окремо слід виділити монографію лорда М. Белоффа «Британія та Європейський Союз. Діалог глухих», основною проблемою якої є економічна і політична дивергенція в ЄС, пов'язана з деструктивною позицією Великої Британії з питань аграрної, бюджетно-фінансової та регіональної політики. Порівнюючи європейський аспект зовнішньої політики М. Тетчер і Д. Мейджора, Белофф стверджує, що «різниця між ними полягала в тому, що Мейджор хотів бути в серці Європи, у той час як Тетчер намагалася бути біля її горла» [3, р. 106].

У працях англійських істориків-«єврооптимістів» Б. Андерсона, Р. Мейєра, Дж. Сміта, Д. Янга [4] значна увага приділяється трансформації зовнішньої політики Д. Мейджора. Б. Андерсон у монографії «Джон Мейджор: становлення прем'єр-міністра» констатує, що баланс сил змістився в сторону більш європейського, конструктивного курсу при збереженні критичного підходу, оскільки уряд консерваторів виходив з того, що поглиблення європейської інтеграції є необоротним, і тому краще брати участь у процесі, контролюючи його зсередини [5, р. 13]. Р. Мейєр-Уолсер у дослідженні «Британія в пошуках місця в «серці Європи» акцентує на прагненні Мейджора не допустити ізоляції країни від партнерів по ЄС і трансформувати франко-німецьку вісь у трикутник Лондон – Париж – Бонн [6, р. 13].

Полярними є і оцінки «Договору про Європейський Союз» (1992). «Єврооптиміст» Дж. Сміт у дослідженні «Британія в новій Європі» стверджує, що завдяки Мейджору, в основу Маастрихтських домовленостей було покладено принцип субсидіарності (делегування частини повноважень на більш низький рівень) [7, р. 39]. Офіційний Лондон трактував його як закріплення положення, коли в питаннях, що виходять за межі компетенції Євросоюзу, його органи вступають у дію лише в тому випадку, коли країни-члени не можуть досягти бажаних зусиль самотійно. Тому британське керівництво оцінило підписання договору як безперечний успіх. Автори-«євроскептики» Ч. Букер і Р. Норт у дослідженні «Чому Британія

повинна залишити Європу» відзначають негативні аспекти Договору: «Маастрихт був кроком на шляху поглиблення європейської інтеграції, неминуче пов'язаної з обмеженням англійського суверенітету» [8].

Значна кількість праць присвячена особливостям національного підходу до процесів європейського будівництва. Особливої уваги заслуговує аналіз політики Великої Британії щодо фінансової інтеграції в межах ЄС. Ч. Тейлор у монографії «ЕВС 2000? Перспективи валютного союзу» констатує, що Велика Британія, за винятком підтримки Е. Хітом на початку 1970-х рр. Європейської «валютної змії», нетривалої участі в Європейському механізмі обмінних курсів (1990-1992), не виступала за інтеграцію у валютно-фінансовій сфері [9, р. 55].

Критичним ставленням до перспективи перетворення ЄС у політичний союз відмічене дослідження М. Холмса, який намагається розкрити причини відмови офіційного Лондону від участі в окремих сферах європейської інтеграції, стверджуючи, що уряд Мейджора виступав за Європу національних держав, проти федералізації Євросоюзу: «Якщо Європа стане федерацією, Велика Британія не братиме в ній участі» [10, р. 20].

Зовнішньополітична та оборонна стратегія ЄС через призму британського світобачення досліджена в колективних працях: «Реформування європейської оборони», «Британія у ХХІ столітті: переосмислення оборонної та зовнішньої політики», «Відновлене партнерство для Європи. Взаємодія ЗЄС – НАТО як відповідь на виклик європейської безпеки», «Західноєвропейський союз, 1954-1997 рр. Оборона, безпека, інтеграція» [11], в яких розглядаються зміни, що відбулися в політиці Франції, Німеччини, Великої Британії у галузі євробезпеки, а також позиції країн після підписання Маастрихтського договору. Група британських дослідників «євроскептичного» напрямку В. Вейденфельд, Д. Джаннінг, Д. Ховорс і А. Менон критично стверджують, що спільна політика Євросоюзу не може замінити національну зовнішню політику, оскільки вона є сферою співробітництва, а не інтеграції, і наполягають на

збереженні міждержавного характеру такого співробітництва і принципу одноголосності у прийнятті рішень [12].

Дослідження А. Бейліса, Д. Гітінгса, І. Девіса, П. Гордона, М. Зінкіна присвячені взаємовідносинам Північноатлантичного альянсу та Західноєвропейського союзу. Д. Гітінгс і І. Девіс підкреслюють, що уряд Мейджора прагнув розмежувати сфери діяльності НАТО і ЗЄС, відводячи основній організації (НАТО) завдання забезпечення територіальної цілісності і безпеки в Європі, а другорядній (ЗЄС) – участь у врегулюванні криз, миротворчі (контроль над дотриманням ембарго і санкцій) і гуманітарні операції, тобто акції, які можуть здійснюватися без участі США і Канади [13, р. 116]. П. Гордон у праці «Чи відіграє роль ЗЄС?» робить акцент на тому, що, наполягаючи на зміцненні співробітництва між ЄС і ЗЄС, Велика Британія, на відміну від Німеччини, Франції, Італії, виступає проти наділення Євросоюзу функціями в оборонній сфері, проти злиття двох структур або зміни статусу і підпорядкування ЗЄС Євросоюзу [14, р. 23]. Підтримуючи концепцію П. Гордона, британські політологи А. Бейліс у дослідженні «Європейська оборона і захист. Роль НАТО, ЗЄС і ЄС» і М. Зінкін у праці «Чи потрібна зовнішня політика Сполученому Королівству?» вважають абсурдним існування автономної європейської оборонної структури, оскільки на певній стадії інтеграційного процесу відбудеться включення в неї Західноєвропейського союзу [15].

Значне місце у сучасній британській історіографії з питань європейської інтеграції займає проблема відносин Великої Британії з партнерами по ЄС. Ґрунтовними дослідженнями англо-німецьких стосунків 90-х рр. XX ст. є праці Ч. Блата «Британія, Німеччина і західна ядерна стратегія», Дж. Редіса «Нові німці», підготовлена Королівським інститутом збройних сил монографія Е. Фостера і П. Шмідта «Англо-німецькі відносини в сфері захисту і оборони» [16]. Широким часовим охопленням і якісним дослідницьким матеріалом з використанням архівних документів Міністерств закордонних справ Великої Британії і Франції виділяється монографія

професора Ліверпульського університету П. Белла «Франція і Британія 1940-1994 рр.: довге відчуження» [17].

Таким чином, у боротьбі «євроскептиків» та «єврооптимістів» у британській історіографії 90-х рр. XX ст. навколо «європейського питання» більш переконливим виглядає перший напрям, представники якого роблять висновки, що до кінця перебування при владі уряду Д. Мейджора його курс відносно Євросоюзу трансформувався: прагнення бути в самому «серці Європи» еволюціонувало у відстоювання національних інтересів держави. З боку «євроскептиків» вносилися пропозиції інтенсифікувати співробітництво з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону і Співдружності націй, що більше відповідало інтересам Великої Британії, ніж співробітництво з європейськими партнерами. За свідченням британських аналітиків, пріоритет національних інтересів держави був настільки великим, що її зовнішня політика з середини 90-х рр. XX ст. втратила свій напрям, оскільки було відсутнім уявлення про те, яке місце Сполучене Королівство займає в світі і як краще досягти забезпечення національних інтересів.

Література:

1. Booker Ch., North R. Why Britain must get out of Europe. – L., 1996; Jamieson B. Britain beyond Europe. – L., 1994; Radice G. Offshore: Britain and the European idea. – L. – N. Y., 1992; Taylor Ch. EMU 2000? Prospects for monetary union. – L., 1995; Watts D. Reluctant Europeans. Britain and European Community. – Sheffield Hallam University, 1994.
2. Martin L., Garnet J. British foreign policy. Challenges and choices for the twenty-first century. – Chatham House papers, RIIA. – L., 1997.
3. Beloff M. Britain and European Union. Dialogue of the deaf. – L., 1996.
4. Anderson B. John Major: The making of a Prime Minister. – L., 1991; Meier-Walser R. Britain in the search of a place «at the heart of Europe» // Aussenpolitik. German foreign affairs review. – 1994. – No.1. – P. 13-19; Smith G. Britain in the New Europe // Foreign affairs. – Fall 1992. – No. 4. – P. 22-29; Young J. Britain and European Unity, 1945-1992. – L., 1993.

5. Anderson B. Op. cit.
6. Meier-Walser R. Op. cit.
7. Smith G. Op. cit.
8. Booker Ch., North R. Op. cit.
9. Taylor Ch. Op. cit.
10. Holmes M. John Major and Europe. The failure of a policy, 1990-97. – The Bruges group, Occasional paper No.28.
11. Reshaping European defence / Ed. by T. Taylor. – L.: RILA, 1994; A renewed partnership for Europe. Tackling European security challenges by EU – NATO interaction / Ed. by G. Bonvicini. – Baden-Baden, 1996; Western- European Union 1954-1997. Defence, security, integration / Ed. by A. Deighton. – Oxford, 1997.
12. Weidenfeld W., Janning J. Europe in global change. Strategies and options for Europe. – Gutersloh, 1993; The European Union and national defence policy / Ed. by J. Howorth, A. Menon. The State and the European Union series. – 1997.
13. Gittings J., Davis I. Britain in the 21-st century. Rethinking defence and foreign policy. – Nottingham, 1996.
14. Gordon P. Does the WEU have a role? // The Washington Quarterly. – Winter 1997. – No.1. – P. 21-26.
15. Bailes A. European defence and security. The role of NATO, WEU and EU // Security dialogue. – March 1996. – No.1. – P. 31-37; Zinkin M. Does the United Kingdom need a foreign policy? // International relations. – Apr. 1995. – No.4. –P. 23-28.
16. Bluth Ch. Britain, Germany and Western nuclear strategy. – Oxford, 1995; Foster E. Anglo-German relations in the security and defence. – L.: Royal United Services Institute for Defence Studies, 1997; Radice G. The new Germans. – L., 1995.
17. Bell P. France and Britain 1940-1994: The long separation. – L. – N.Y., 1997.